

IVAN STANDL PRVI FOTOGRAF BAŠĆANSKE PLOČE

Miljenko SMOKVINA
povijesničar fotografije, Rijeka

Nakon otkrića Bašćanske ploče 1851. godine nastale su teškoće u njezinu čitanju jer se moralo radi čitanja doći u Jurandvor. Prvi prepisi i otisci na papiru nisu bili precizni pa Franjo Rački prvi predlaže (1858.) da se Ploča fotografira. Za fotografiranje je angažiran zagrebački fotograf Ivan Standl, rođen u Pragu 1932., gdje je izučio za fotografa. U Zagreb dolazi 1864., te se odmah ističe kao vrstan fotograf portreta i veduta širom Hrvatske. Kasnije dobiva naslov "Fotografa Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti" u Zagrebu. Rački angažira Standla za snimanje Ploče 1869. godine, ali prva snimanja nisu uspjela. Standl ponovno dolazi snimiti Ploču 1869. te uz pomoć bašćanskog svećenika Petra Dorčića koji je i otkrio ploču, nju iznosi iz crkve na sunce, te mu ti snimci uspijevaju. Standl snima na kolodijum negativu i izrađuje albuminske fotografije formata 10 x 17 centimetara. Standlovi snimci su postali jedan od osnovnih izvornika za čitanje njezina teksta, oni su najvredniji dio hrvatske fotografske baštine. Danas se čuvaju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Fotografija¹ se rano počela koristiti kao pomoćno sredstvo u znanstvenoj dokumentaciji. Nakon prvog oduševljenja fotografskim portretima i vedutama, vrlo brzo nakon otkrića fotografije 1839. godine, znanstvenici uočavaju da fotografski zapis nudi trajnost, preciznost i vjerodostojnost, te bogatstvo detalja i tonova. Fotografija se pokazala kao jedan od najznačajnijih alata i u proučavanju Bašćanske ploče. Fotografije tog najstarijeg hrvatskog zapisa, učinjene pred više od 130 godina i danas su jedan od osnovnih izvora za njezinu analizu i čitanje.

Proučavanje Bašćanske ploče jedan je od najznačajnijih i najdugotrajnijih znanstvenih projekata hrvatske povijesne znanosti. U gotovo 150 godina od njezina otkrića, brojni hrvatski i europski znanstvenici sve su činili da pročitaju i odgonetnu njezinih 13 redaka i gotovo 100 riječi. Povijest njezina proučavanja povezana je i s ranom hrvatskom fotografijom, hrvatski znanstvenici su već u najranijem dobu

¹ Temu snimanja prvih fotografija Bašćanske ploče autor je u kraćem opsegu obradio po naslovom *Prve fotografije Bašćanske ploče* u Krčkom kalendaru 2000., Krk, 2000., str. 47.-54.

fotografije uočili njezinu važnost kao pomoćnog sredstva u čitanju teksta na Baščanskoj ploči. Gotovo svi istraživači su fotografske snimke rabili kao pomoćno znanstveno sredstvo u njezinu iščitavanju, ali one su u isto vrijeme postale i ostale do danas, jedan od najvjerodostojnijih izvornika i dokumenata izgleda i sadržaja Ploče.

Fotografska aktivnosti vezane za snimanje Baščanske ploče povezana je sa dvije osobe. Svaka od njih od najvećeg značenja u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Inicijator snimanja i prvi korisnik fotografija bio je Franjo Rački (1828.-1894.)², jedan od osnivača hrvatske povijesne znanosti, te od njezina osnutka 1866. godine, prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sada Hrvatska akademije znanosti i umjetnosti), dok je fotograf bio Ivan Standl (Prag 1832. - Zagreb 1897.)³, najznačajniji zagrebački fotograf onog doba u Hrvatskoj.

Svećenika Petra Dorčića koji je prvi otkrio Baščansku ploču, fotografirao je Ivan Standl na formatu posjetnice, iz 1874. godine. (originalnu fotografiju posjeduje Marija Pajalić, Baška)

Fotografska snimanja Baščanske ploče učinjena su iz nekoliko razloga. Već od prvih dana kada je Ploču uočio baščanski bogoslov Petar Dorčić (1829.-1887.)⁴, vidjelo se da je proučavanje njezina teksta složeno i nespretno. Jer, u času otkrića Baščanska ploča se nalazila na tlu crkve sv. Lucije u Jurandvoru, u baščanskom polju, bila je oštećena od starosti i od hodanja jurandvorskih vjernika po njoj. Dorčić na Ploču upozorava 1851. godine Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816.-1889.)⁵. Kukuljević je u to doba jedan od istaknutih intelektualaca u Hrvatskoj, vrstan povjesničar, arhivist, konzervator, književnik i političar. On dolazi u Bašku s Mijatom Sabljarem (1790.-1865.)⁶, prvim hrvatskim muzealcom. Sabljar je bio kustos Nugentove zbirke starina na Trsatu, istraživač starina po Hrvatskom primorju i Dalmaciji, od 1854. vodi Narodni muzej u Zagrebu. Oni u pratnji P. Dorčića prvi put Ploču pregledavaju i čine njezine prve precрте. Kukuljević precрте koje su on, Sabljar i Dorčić učinili, šalje 1853. u Prag, Pavolu Jozefu

² Rački, Franjo, *Opća Enciklopedija* 6, Zagreb 1980., str. 711.

³ Grčević, Nada, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*, Zagreb 1981., str. 62.

⁴ Čubranić, Ivan; *Petar Dorčić, Baščanin koji je otkrio Baščansku ploču*, Krčki kalendar 2000., Krk 2000., str. 43.

⁵ Ž. Ša.; *Kukuljević Sakcinski, Ivan*, Enciklopedija likovnih umjetnosti 3, Zagreb 1964., str. 260.

⁶ L. D.; *Sabljar, Mijat (Miho, Mijo)*, Enciklopedija likovnih umjetnosti 4, Zagreb 1966., str. 148.

I. Ivan Kukuljević Sakcinski, prvi istraživač Bašćanske ploče, na fotografiji zagrebačkog fotografa Juliusa Hühna iz 1861. godine. (Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb)

Fotografiju Franje Račkog, u formatu posjetnice snimio je 1866. godine Ivan Standl. Rački je prvi uočio potrebu da se Bašćanska ploča fotografski snimi, te je on angažirao zagrebačkog fotografa Ivana Standla. (Knjižnica Nadbiskupije riječke, Rijeka)

Šafariku (1795.-1861.)⁷, slovačkom znanstveniku, povjesničaru i filologu, da ih pokuša pročitati, ali ni on u tome ne uspjeva⁸. Šafarik objavljuje prvi tekst o Ploči, u kome iznosi nekoliko nekoliko hipoteza o vrsti pisma i zaključuje da ga ne može dešifrirati. Ti prvi precrti bili su osnova za brojna proučavnja njezina teksta. U čitanje se uključuju hrvatski i inozemni stručnaci, ali prvi pokušaji su bili bezuspješni, precrti nisu bili dovoljno precizni niti pouzdani.

Franjo Rački, inicijator fotografiranja ploče

Kukuljević ponovo 1856. godine na svojem putovanju po Dalmaciji i Italiji dolazi iz Senja u Bašku i Jurandvor te pokušava pročitati tekst na Ploči, ali ni tada ne uspjeva proniknuti u sadržaj i smisao. Godinu dana kasnije on objavljuje "Izvjestje..."⁹, sa svojeg putovanja. Prvi se put pojavljuje i osnovni opis Ploče, ali teškoće u čitanju bile su suviše velike da se dođe do rezultata.

⁷ 900 godina Bašćanske ploče, Primorsko-goranska županija, Rijeka 2000., str. 7.

⁸ Rački, Franjo; *Staro-hrvatski glagoljski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku*, Starine JAZU, knj. VII., Zagreb 1875., str.130.

⁹ Kukuljević Sakcinski, Ivan; *Krk i Rab, Izvjestje o putovanju...*, Zagreb, 1857., str 6.-7.

Nakon tog neuspjeha Kukuljević procjenjuje da bi u čitanju teksta mogao pomoći F. Rački mladi profesor bogoslovije u Senju, pun novih spoznaja nakon studija u Beču. U travnju 1857. godine Kukuljević šalje Račkom pismo u kojem ga obavještava o svojim dosadašnjim nastojanjima čitanja Ploče u Jurandvoru, o neuspjehu da ju pročita te moli Račkog da i on pokuša odgonetnuti njezin sadržaj¹⁰. Rački već u svibnju iste godine odlazi na Krk u Jurandvor.

Rački je godinu dana ranije postao doktor teologije, u Beču je najprije počeo studirati matematiku i fiziku. Senjski biskup M. Ožegović namislio je od njega učiniti profesora prirodnih znanosti za senjsku gimnaziju, ali interesi Franje Račkog bili su više usmjereni povijesti, društvenim i crkvenim temama, te se on tome kasnije u potpunosti posvetio¹¹. Hrvatski su znanstvenici uočili mladog, talentiranog i perspektivnog bečkog studenta, svi su pred njim vidjeli blistavu znanstvenu karijeru, pa je njegov zaštitnik Kukuljević ponudio da se i mladi senjski profesor bogoslovije, okuša u čitanju novootkrivene "zagonetke".

Rački rezultate svojeg istraživanja objavljuje u riječkom "Nevenu" u srpnju 1858. godine i tu navodi:

... Jednog krasnog svibanjskog četvrtka prevezoh se dakle s drugom I. D. prieko sinjeg mora na Krk... Crkva sv. Lucije leži u krasnoj bašćanskoj dolini, posutoj podrutinama monastirov i inih sgradah... Pomenuta ploča leži na podu uz stepen do samog svetišta. Ima trinaest redak napisanih po širini. Kako je pismo isakatjeno, oštetjeno i izlizano možeš si pomisliti, promotriš li: koliko je ljudi po njoj do sada gazilo i sveudilj gazi. Dobro umivši ovu ploču najprije pisme za pismenom - na koliko se dalo - izpisah; za tim pomoćenim papírom i kefom snimih, te sav posao nakon četir sata, koje klečeć i trbuške ležeć, kako tako dovrših.¹² Teškoće u čitanju bile su velike, za njezino proučavanje trebalo je mnogo strpljena i vremena, dani, tjedni a možda i mjeseci. U nastavku članka, dvije stranice dalje, Rački navodi:

...O sadržaju ne ću tude ništa progovoriti čekajući sgodniju dobu, podje li mi za rukom još njeke nedostatke ukloniti. U onakvom njenom položaju, u kakvom je sada tak spomenik, točna snimka, iz koje be se moglo crpiti ne samo pojedine rieči, nego i sav nadpis bar po prilici pročitati, jest upravo nemožan. Ploča bi se imala dignuti, očisiti, i u stieniu ovjesno uzidati...

¹⁰ Rački, Franjo: *Glugoljski nadpis na ploči u crkvi sv. Lucije, kod nove Baške na otoku Krku*, Neven, VII., Rijeka 1858., str. 266.

¹¹ Pelozo, Makso: *Značenje rada Franje Račkog u rimskim i talijanskim arhivima i bibliotekama za razvoj hrvatske historiografije*, Zbornik 9, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU, Zagreb 1980., str. 147.

¹² Rački, Franjo, *Glugoljski...*, n. d., str. 251.

...Umoljavam ujedno koga vještijeg obližnjeg našinca, da bi za tim na sve shodne načine potrudio se isti nadpis snimiti - a dobro bi bilo da se i **fotografovat** (masna slova op.a.) daje. Ovakovu što točniju snimku pošlji na štov. Uredništvo Nevena, koje će je poslati meni, ...¹³

Rački je odmah uočio da uspješno čitanje Ploče nije moguće bez dobrog snimka i da tu najviše može pomoći fotografija. On je bio svjestan što fotografija može pružiti znanstveniku. Nakon prvog obilaska Ploče, Rački je namjeravao doći ponovno i nastaviti svoje čitanje, ali za to tada nije bilo vremena, jer on uskoro odlazi na trogodišnje stručno usavršavanje i istraživanje u Rim.

Za znanstvena područja kojima se Rački bavio Rim je bio središte svijeta. Rački piše Kukuljeviću ... - *toli savršenih i potpunih sbirkah starijih knjig i najboljih izdavanj nema u nijednom gradu na svijetu koji u Rimu...*¹⁴ U Rimu je Rački obilazio naznačajnije knjižnice, arhive, muzeje, povijesne zbirke, sudjelovao u brojnim istraživanjima, te se u tijeku svojega boravka imao prilike susresti i sa fotografijama kakve nije imao prilike upoznati u Hrvatskom, a o kojim je tek mogao čuti tijekom studija u Beču. Za Račkoga fotografija nije bila novost, u Zagrebu, i širom Hrvatske, dagerotipije su bile popularne odmah nakon njezina otkrića u Parizu. I druge fotografske tehnike, kao što je kalotipija, ili kasnija kołodijumska "mokra" ploča, uza svu svoju popularnost u nas, dotada za znanstvenike nisu bile zanimljive. Fotografija, posebno portreti, bili su još samo atrakcija, koja je najčešće podilazila ljudskoj sujeti, ali nije još ukazivala da može biti znanstveni alat koji će moći koristiti i povjesničari.

Fotografija kao izvorni povijesni dokument

U najvećim svjetskim gradovima, kao što su Pariz i Rim, fotografija je još od prvih dana, nedugo nakon otkrića 1839. godine, postala sredstvo za bilježenje kulturno-povijesnih znamenitosti. Već od 1840. do 1842. godine izlazi serija knjiga (albuma) u kojima se tiskaju litografije i bakrorezi prema dagerotipijskim predlošcima snimljenim po Europi, Egiptu i Bliskom istoku.¹⁵ Pariški optičar N. P. Lerebours organizirao je "Excursions daguerriennes", on šalje brojne dagerotipiste po svijetu da snimaju znamenitosti. Među njima su i najznačajniji kulturno-povijesni spomenici: egipatske piramide, antikni spomenici Rimu, atenske

¹³ Isto, 266.

¹⁴ Pismo Račkoga Kukuljeviću iz Rima, 25. II. 1858., Smičiklas F. R., str. 184., prema M. Pelozo, n. d. str. 149.

¹⁵ Paymal Lerebours, Noel-Maria: *Excursion Daguerriennes in Italia*, Fotologia 10, Firenze, 1988., str. 6.-17. Album bakroreza učinjenih po dageritipijama izlazio je u svescima s četiri grafike. Kasnije su svesci uvezani u dva toma; ukupno je bilo 111 motiva iz raznih zemalja.

ruševine, te na tisuće drugih motiva¹⁶. U nekoliko sljedećih godina pripremaju se slični projekti. Maxime du Camp 1849. godine organizira veliko putovanje u Egipat, prati ga Gustav Flaubert; po povratku izdaje knjigu u kojoj su na stranice uljepljene originalne kalotipijske fotografije¹⁷. U Francuskoj se oko 1850. godine osniva "La Mission heliographique", organizaciju koja treba širom zemlje fotografirati povijesno-kulturne spomenike, stare gradove, ostatke srednjovjekovnih ruševina, sve za potrebe očuvanja kulturno povijesnog nasljeđa.¹⁸

Gotovo je sigurno da je Rački je imao prilike u Rimu susresti te kulturno-povijesne fotografske radove, njegovo bečko studiranje matematike i fizike izoštrilo mu je oko i za fotografiju. Angažiranje fotografa u procesu dokumentiranja i izučavanja Baščanske ploče nije nastalo slučajno.

U prvom tomu bili su motivi iz: Azira (1), Njemačke (1), Amerike (1), Engleske (1), Egipta (5), Španjolske (3) i Francuske (47). U drugom tomu su motivi, Grčke (3), Sv. Jelene (1), Italije (28), Nubije (1), Palestine (1), Rusije (4), Sardinije (2), Savoje (2), Švedske (1), Švicarske (3) i Sirije (5). Nije poznato da li su među ukupno snimljenih 1200 dagerotipija /odabrano ih je samo jedna desetina za publiciranje/ bili i motivi iz naših krajeva.

Putujući fotografi, često su obilazili našu Jadransku obalu. Na plovidbi iz Venecije za Grčku i Bliski istok pristajalo se i fotografiralo u Istri, u Poreču i Puli, pa u Zadru, Salonu, Splitu i Dubrovniku. Poznate su fotografije koje su snimili na kasnijim putovanjima po našim krajevima fotografi: A. Beer, H. Vaffier, J. Wilha. R. Stillfried, A. Gratl, te Stengl & Markert. Moguće je da se i među prvim dagerotipijama koje nisu publicirane možda nalaze i neki naši motivi kulturno povijesnih spomenika.

¹⁶ Gernsheim, Helmut, *The Origins of Photography*, London 1982., str. 83.

¹⁷ Jammes, Isabelle, *Louis-Desire Blanquart-Evrard*, Camera No. 12, Luzern 1978., str. 31. Francuskog pisca, fotografa i izdavača Maxima du Campa na putovanju po Egiptu prati njegov prijatelj Gustav Flaubert. Takvi veliki i složeni fotografski projekti bili su kulturna atrakcija prve vrste, pa nije čudo da se na putovanju pridružio i slavni pisac. Iako on sam nije bio naročiti pobornik fotografije, savjesno je pomagao svojem prijatelju u fotografiranju. Du Champove snimke novom vlastitom originalnom tehnikom kopirao je Blanque-Evrard, albume pod nazivom "Egipat, Nubija, Palestina i Siria" sa 125 kalotipijskih fotografija. Prodavao ih je po 500 zlatnih franaka (tada po iznimno visokoj cijeni) i u vrlo kratko vrijeme sve rasprodao. Album s kalotipijskim vedutama kulturno-povijesnih spomenika Bliskog istoka, bio je istaknuti kuturni, izdavački i fotografski poduhvat svojega doba, uzor mnogim drugim fotografima i znanstvenicima za slične zamisli fotografskog dokumentiranja i populariziranja teško dostupnih spomenika kulture.

¹⁸ Frizot, Michel ed.: *A new History of Photography*, Köln 1998., str. 66. Francusko ministarstvo kulture već je 1851. godine na savjet Komisije za spomenike kulture, organiziralo sustavno fotografiranje povijesnih zgrada, srednjovjekovnih spomenika, te konzervatorske zahvate na tim objektima. Snimale su se kalotipijske negative i sa njih kopirali pozitivni. Služba za fotografiranje je dobila naziv "La Mission heliographique" i okupila je više najboljih francuskih fotografa. Njihov je bio zadatak da prikupe informaciju, dokumentiraju stanje objekata i da to učine vjerno i objektivno, nasuprot tadašnjim stremljenjima da se antički spomenici prikazuju romantično i uljepšano. Fotografija je dakle dobila zadatak da bude objektivni i nepristrani zapis stvarnosti.

Rački se iz Rima vraća sredinom 1860. godine i odmah po povratku potiče krčkog biskupa I. J. Vitezića da podigne Bašćansku ploču sa tla te da je postavi uza zid kapele sv. Marije od Ruzarija, radi lakšeg proučavanja i boljeg čuvanja. Proučavanje i čitanje Ploče se nastavilo i tijekom svih tih godina, stručnjaci za glagoljicu otvarali su brojne rasprave o isčitavanju teksta i njegovu značenju. Rački je uvidio da je krug ljudi koji mogu pročitati tekst na Ploči u crkvi sv. Lucije mali, te da treba doći do vjernog snimka koji se može pokazati širem broju ljudi. Stoga se odlučio na fotografsko snimanje Bašćanske ploče, on je shvatio da je fotografija najpreciznija i najvjernija reprodukcija originala, fotografije se mogu umnožiti i postaju široko dostupne stručnjacima istraživačima. Taj fotografski posao povjerava Ivanu Standlu.

Zagrebački fotograf Ivan Standl

Ivan Standl rođen je u Pragu 27. X. 1832. godine, gdje je izučio za fotografa¹⁹. Nije sigurno kada dolazi u Zagreb, ali njegove se radove prvi put susreće na Prvoj izložbi Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonskoj održanoj sredinom 1864. u Zagrebu. Na izložbi dobiva nagradu za fotografiju, a uz njega nagradu dobiva ju još jedan zagrebački fotograf Franjo Pommer, te fotografi Nathan Hering iz Rijeke i Pietro Zink iz Splita. U doba Standlova početka bavljenja fotografijom u Zagrebu, tu rade još od ranije fotografi Pommer, Hühn, Schwoiser, Hase, Mayer i vjerojatno još neki.

Rački je odmah uočio kvalitetu Standlovih fotografskih radova, o njemu je imao najbolje mišljenje, pa nešto kasnije u jednom pismu Strossmayeru piše *...Poslat ću fotografa Standla u Dalmaciju, da snimi umjetnine Srednjega Vijeka. To je aristokrat! Naša pitanja shvaću veoma dobro, i bio je jednom u saborskoj galeriji...*²⁰.

Standl je izabran i zbog toga što je isto tako vrsni zagrebački fotograf Franjo D. Pommer

Autoportret zagrebačkog fotografa Ivana Standla, prvog fotografa Bašćanske ploče, snimljen nakon 1879. godine. (Nada Grčević, Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb 1981., str. 63., original u posjedu obitelji Šolc, Zagreb)

¹⁹ Grčević, N.: n.d., str. 62.

²⁰ Šišić, Ferdo, *Korespondencija Rački - Strossmayer*, Zagreb 1928., str. 244.

prvenstveno snimao portrete (od njega se sačuvala samo jedna eksterijerna fotografija), dok je drugi poznati fotograf portreta i eksterijera Julijus Hühn, u to doba glavčinu svojih aktivnosti usmjerio ka tiskanju litografija. Druga dva vrsna fotografska studija koja se djelovala u to doba također nagrađeni na velikoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1864. godine, studio Hering u Rijeci i studio Zink u Splitu, vjerojatno nisu Račkom bili lako dostupni. Prometne veze s Rijekom i Splitom bile su u slabe i spore, detalji snimanja mogli su se najlakše dogovoriti u Zagrebu, pa nije čudno da se Rački odlučio za iskusnog praškog majstora koji se već dokazao u Zagrebu.

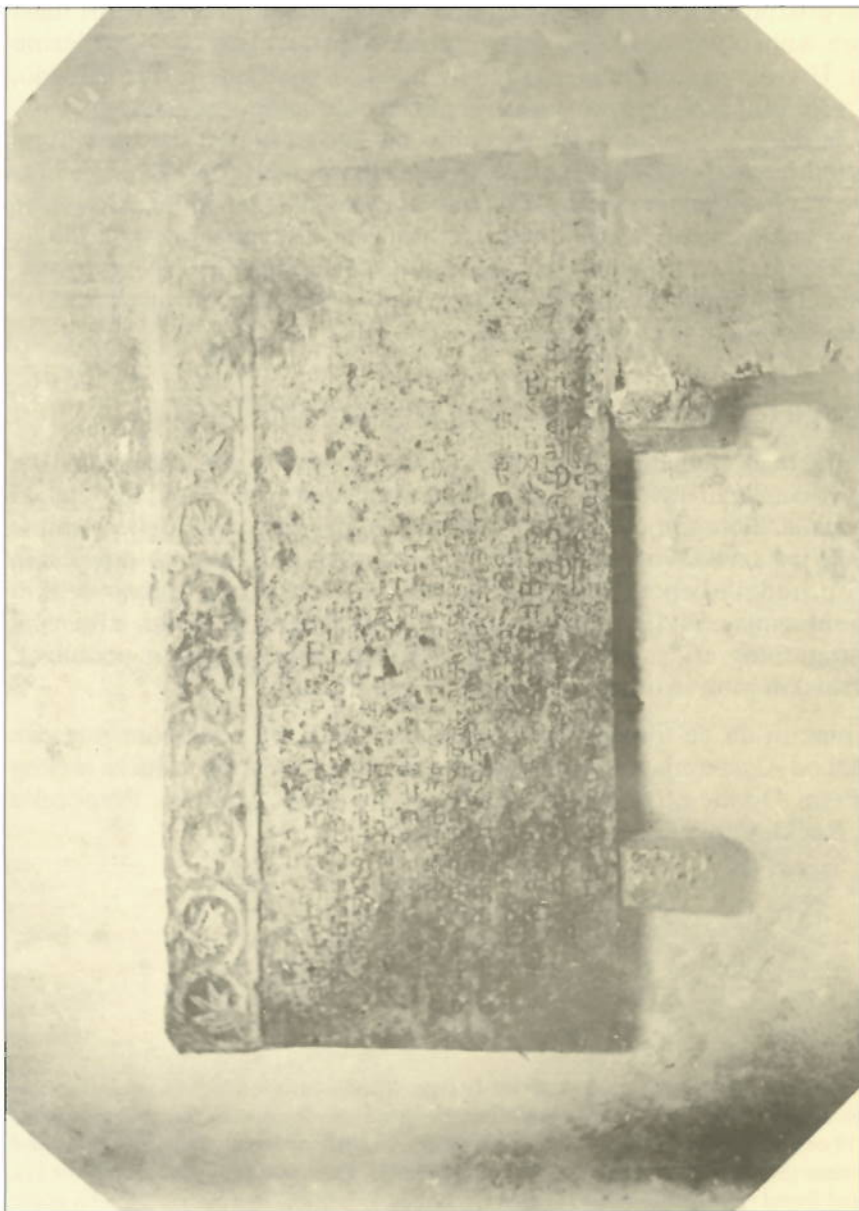
Prvo fotografiranje Bašćanske ploče 1865. godine

Standl, na inicijativu Račkoga, odlazi fotografirati Bašćansku ploču 1865. godine. Odlazi na terensko snimanje sa svom svojom fotografskom opremom. Snima na "mokrini" kolodijumskim pločama, najmodernijim fotografskim materijalom. Tada su gotovo svi profesionalni fotografi prihvatili tu novu tehniku, dagerotipije su nestale, kalotipijama se koriste samo amateri ili fotografi koji nisu u stanju svladati novu složenu tehniku pripreme i razvijanje fotografskih ploča. Kolodijumski proces snimanja, u kombinaciji s izradom albuminskih pozitivnih fotografija, u rukama stručnjaka, davao je izvanredne rezultate. Snimanje na kolodijum pločama bilo je složeno jer je ploče trebalo pripremiti neposredno prije snimanja. Fotograf je sam pripremao svoje fotografske ploče u tamnoj komori (na terenu pod priručnim šatorom). Smjesu foto osjetljivih kemikalija trebalo je nanijeti na staklenu ploču, i još tako mokru ploču (zato i naziv "mokra" ploča) eksponirati u foto aparatu, i odmah, još mokru, razviti u tamnoj komori. Proces je bio složen i za fotografski studio, a kako se to obavljalo na terenu, mogu se u današnje doba tek predočiti teškoće. Jasno je zbog čega se tada, malo fotografa bavilo snimanjem eksterijera ²¹.

Bašćansku ploču Standl je snimio postavljenu na unutrašnji zid kapele Majke Božje. S negativa je izradio albuminsku fotografiju formata 19 x 13,5 centimetra, fotografiji je odrezao uglove te je zalijepio na kartonsku podlogu. Pod desnim donjim uglom potpisan je STANDL. PHOT. U članku o Bašćanskoj ploči, Rački o tom snimku kaže *...Prvi svjetlopis bio je loš i slabo čitljiv...*²², tako da je odlučio zamoliti Standla neka ponovi snimanje. Što je to značilo u to doba, nije ni potrebno isticati. Zagreb i Rijeka nisu još bili povezani željeznicom, najbrža veza bila je Jozefinskom cestom preko Vratnika do Senja, onda čamcem na vesla ili jedra do Baške, potom pješke do Jurandvora svakako uz nečiju pomoć koja bi bila dobrodošla za nošenje fotografske opreme.

²¹ Smokvina, Miljenko, *Povijesne fotografske tehnike*, Rijeka, 2000., str. 32.

²² Rački, Franjo, *Staro-hrvatski...*, n. dj., str. 133.

Bašćansku ploču snimao je prvi put Ivan Standl 1865. godine i tada nije postignuta očekivana kvaliteta. Ploča se nalazila na zidu slabo osvijetljene kapele crkve sv. Lucije u Jurandvoru, pa je trebalo ponoviti snimanje (Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb)

Nije čudno što Standl u prvom snimanju nije postigao kvalitetu koju je Rački očekivao. Kapela Majke Božje u crkvi sv. Lucije mala je pokrajna prostorija sa samo jednim prozorom. Crkvića nije naročito osvijetljena, ima samo četiri mala bočna prozora, a niti otvorena ulazna vrata ne propuštaju dovoljno svjetla u njezinu unutrašnjost. U svakom slučaju svjetla je bilo malo, osvijetljene je bilo difuzno, što također nije bilo povoljno za snimanje plitko uklesanog i oštećenog teksta. Razumljivo je da je u takvim uvjetima dobivena fotografija sa slabo čitljivim tekstom. Kolodijumske ploče odlikovale su se velikom oštrinom slike, ali nisu bile osjetljive za čitav spektar svjetla. Njihova ortokromatska senzibilizacija, slaba osjetljivost na žutu, crvenu i zelenu boju, uz vrlo dugu ekspoziciju nisu mogle dati kvalitetni snimak, pa je i to bio jedan od razloga nečitkog teksta. Nedvojbeno je da je iz fotokemija onoga doba imala je svojih ograničenja. I vrstan profesionalac kao što je Standl, morao je ponoviti posao.

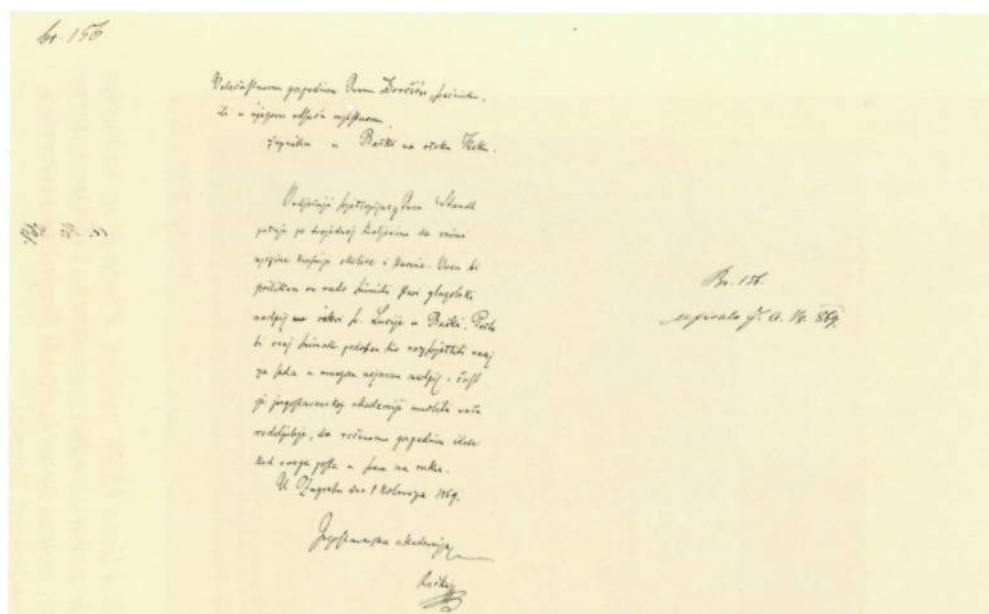
Drugo fotografiranje Bašćanske ploče 1869. godine

Standl nije imao vremena sve do 1869. godine ponoviti snimanje Bašćanske ploče. Bio je vrlo aktivan u svojem studiju u Zagrebu, započeo je i veliki fotografski projekat snimanja "Fotografičnih slika iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke" kako je nazvao svoje albume fotografija s motivima kulturno-povijesnih spomenika i prirodnih ljepota snimljenih po cijeloj Hrvatskoj²³. Nakon velikih fotografskih snimanja po svijetu koje su poduzimali francuski, engleski, talijanski, austrijski i drugi fotografi, zagrebački fotograf Standl započinje golem poduhvat, snimanja hrvatskih motiva u čemu maestralno uspijeva.

Standl planira da će tijekom ljeta snimati u Senju pa početkom mjeseca kolovoza traži od Akademija znanosti u umjetnosti u Zagrebu preporuku za krčkog svećenika Petra Dorčića, (on je prvi ploču otkrio 1851. godine). Preporuku potpisuje F. Rački, i time je Standlu olakšan posao²⁴.

²³ Album fotografija *Fotografične slike iz Hrvatske* Ivana Standla čuva se u Muzeju grada Zagreba, a bio je izložen na izložbi u Londonu 1874. godine. U njemu su albuminske fotografije formata 17 x 22 i 13 x 19 centimetara, izradene s kolodijum negativima, sa sljedećim motivima: Zagreb (1), pad Slunjičice u Koranu (3), Stari grad Frankopanski kod Slunja (1), Grad Ozalj (1), Grad Samobor (1), Plitvice (3), Grad Sused (1), Grad Drežnik (1), Pad Gacke kod Švice (2), Grad Senj (1), Gjuljin ponor u Ogulinu (1), Grad Trakošćan (1), Grad Brinje (1), Grad Krapina (1), Tounjski most (1), Kalnik (1) i Grad Modruš (1).

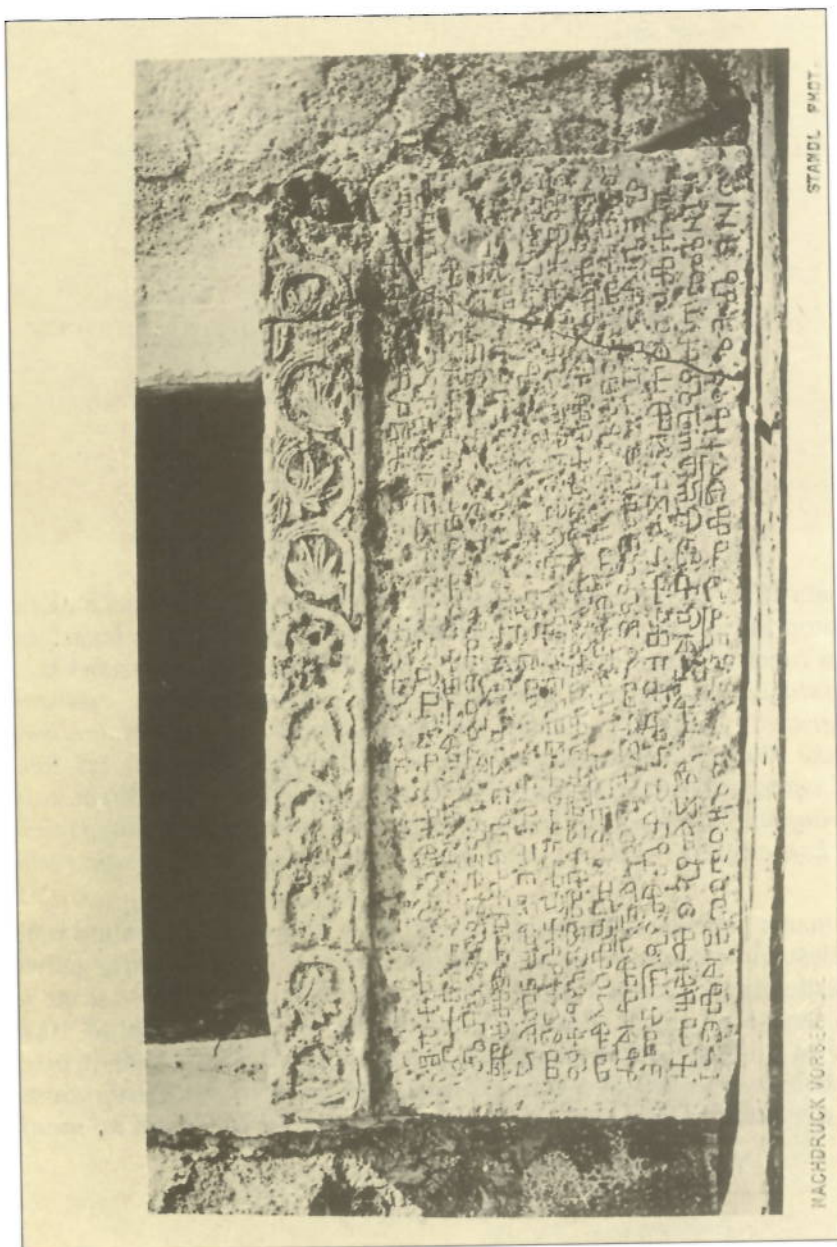
²⁴ Arhiv HAZU, Zagreb, Registar JAZU, Uručbeni zapisnik god 1866.-1870., br. 156 od I. VIII. 1869.

Potkraj ljeta 1869. na red je došlo i snimanje Senja, pa Standl prelazi na Krk, te ponovno fotografira Bašćansku ploču. Zagrebački tjedni časopis "Vienac" od 6. XI. 1869. u rubrici Sitnice donosi vijest ...*Ovih je dana izašao svezak VII. "Fotografičnih slika iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke" od Ivana Standla, fotografa iz Zagreba, ... Gospodin Standl prošao je ovog ljeta velikim dielom hrvatske Krajine i primorja, odkuda se je prevezao bio i na otok Krk, ...Zato će biti ispitatelji naših starina zahvalni g. Standlu, što je prigodom svog zadnjeg putovanja iz Senja na Krk prešao, te je ondje od našeg napisa fotografički snimak uzeo, koji će doskora doći u ruke učenjakom, da se njime u svoje svrhe posluje...*²⁵.

Da bi snimanje uspjelo, sada Standl daje Ploču skinuti sa zida i iznijeti pred crkvu, i pod blještavim bočnim sunčevim svjetlom snima seriju kolodijum negativa. Preporuka Akademije, te pomoć Ivana Dorčića omogućila je da se Ploča skine sa zida kapele i iznese na sunce. Posao nije bio lagan, Ploča teži više od 1000 kilograma, ali za snimanje dobre fotografije ništa nije teško. Rački kasnije piše: ...*ali drugi tako dobar (svjetlopis, snimak, op.a.), da se teško može bolji dobiti obzirom na oštećenost spomenika ...* Rački navodi još: ...*Ja sam činio taj manji*

²⁵ ... Sitnice: Vienac, Zagreb 6. XI. 1869., str. 735.

*Uspješnu fotografiju Bašćanske ploče snimio je Ivan Standl u ljeto 1869. godine. Ploča je za snimanje iznesena pred crkvu, i na žarkom ljetnom suncu snimljena je prvorazredna znanstvena i dokumentarna fotografija, do danas najbolja fotografija Bašćanske ploče, kojom su se koristili brojni znanstvenici.
(Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb)*

*svjetlopis povećati, nadajući se toj koristi, da će oko na većih pismenih laglje počivati...*²⁶.

U Arhivu HAZU, gdje se nalaze pohranjene Standlove fotografije nije pronađen povećani snimak koji je Rački naručio; čuvaju se samo albuminske fotografije veličine oko 17 x 10 centimetara, kaširane na kartonske podloge, potpisane STANDL. PHOT. Negativi nisu pronađeni. Fotografije su još danas izvanredne kvalitete, oštre, dobro tonški uravnotežene, s čitkim glagoljskim slovima i pune detalja. Standl je snimio prvorazrednu znanstvenu i dokumentarnu fotografiju Bašćanske ploče, koja što vrijeme prolazi, sve više dobiva na važnosti. Standlove fotografije Bašćanske ploče do danas su ostale najbolje fotografije te ploče ikada učinjene. Gotovo svi članci koji su pišu o Ploči, počam od članka F. Račkog 1875. godine u kojem je priložena originalna albuminska Standlova fotografija²⁷, koristili su Standlov predložak.

Na Standlove fotografije osvrnuo se Ivan Črnčić (1830.-1897.)²⁸, krčki svećenik, jedan od prvih znanstvenika koji je tekst s ploče objelodanio; on u svojoj polemici s Račkim o tekstu ploče kaže ... *te je 1875. godine i on (Rački, op.a.), dašto, rado svijetu obznanio u "Starinah" u VII. knjizi od 130 do 163 strane, ter je priložio svjetlopisni snetek (bolje, nego: snimak) hmasno, op.a./, toga napisa, smanjiv ga dašto. I taj snetak da je vjeran...*²⁹.

Na Akademijinoj sjednici filološko-povijesnog razreda održanoj 25. studenog 1869. iznesena je informacija³⁰ ... *Tajnik (Gj. Daničić op. a.) javi, da je fotograf Standl poslao nekoliko eksemplara fotografije od grobnog kamena, na kome se čita ime kralja Zvonimira. Na to bi odlučeno predložiti skupnoj sjednici, da se imenovanom fotografu dade 25 for. u ime troška koji je imao trudeći se da ovu dragocjenu starinu fotografski snimi...*

Fotografija postala dostupna javnosti

Standlova fotografija postala je jedan od osnovnih pomoćnih alata za proučavanje i čitanje Bašćanske ploče. Brojni su znanstvenici za čitanje Ploče

²⁶ Rački, Franjo, n. d., str. 133.

²⁷ Rački, Franjo, n. d., tabla 5., str. 131. Prilaganje originalne fotografije u tiskanu publikaciju bio je tada uobičajeni (i vrlo skupi) način da se polutonski predlošci prezentiraju čitateljima. Ondašnje tiskarske tehnike nisu mogle polutonske slike i fotografije vjerno reproducirati, pa je najbolji način bio koristiti originalnu fotografiju kao prilog časopisu ili knjizi.

²⁸ 900 godina Bašćanske ploče, n. dj., str. 7.

²⁹ Črnčić, Ivan, *Jos o glagoljskom napisu u crkvi sv. Lucije u Druzi Bašćanskoj*, Starine JAZU, knj. XX, Zagreb 1888., str. 3.

³⁰ Izvodi iz zapisnika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Sjednica filološkog-historičkog razreda, 25. studenog 1869., Rad JAZU, Zagreb 1869., str. 269.

Ivan Standl otisnuo je svoj suhi žig pod originalnu albuminsku fotografiju Bašćanske ploče priloženu u Starinama, časopisu Akademije, uz članak Franje Račkog, objavljenog 1875. godine (JAZU, Zagreb, Starine VII, Zagreb 1875., str. 131.)

korisili i Standlove fotografije, Kukuljević (1870., 1872., 1873.), Rački (1875.), Črnčić (1887), Jagić (1911.), Strohal (1912.) i drugi. Fotografija Ploče postala je dostupna široj javnosti kada je Rački uz svoj članak u Starinama VII. od 1875. godine priložio originalnu albuminsku fotografiju formata 14x7 centimetara, zalijepljena na kartonu formatu Starina. Fotografija je učinjena s originalnog fotografskog negativa snimljenog 1869. godine. Pod tom fotografijom Standl se potpisuje *I. Standl, Fotograf*. Nakon toga ta je fotografija objavljena gotovo uz svaki članak koji piše o Bašćanskoj ploči, ona postaje standardna oprema popularnih, stručnih i znanstvenih publikacija o

najznačajnijem i najstarijem spomeniku hrvatske pismenosti. Moglo bi se reći da je to najviše puta objavljivana fotografija u Hrvatskoj, njezina popularnost nije prestala niti nakon 130 godina od dana snimanja. U današnje je vrijeme ta fotografija još značajnija, jer je tijekom vremena originalna Ploča postala zbog brojnih razloga slabije čitka nego što je bila u trenutku otkrića i Standlova fotografiranja, pa se danas sa Standlove fotografije može lakše čitati glagoljski tekst nego s originalnog kamena.

Standlova fotografska aktivnost idućih godina ne jenjava, njegov studio je aktivan u portretiranju i snimanju veduta Zagreba, njegove okolice i širom Hrvatske. Dobiva nagrade na izložbama u Hrvatskoj i širom Europe³¹, pa on u veljači 1874. godine upućuje molbu Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti ... *da mu pridieli naslov svjetlopisca Akademije...*³². Iste godine Akademija na skupnom sastanku održanom 27. veljače, Standlu odgovara pozitivno i dodjeljuje mu naslov ...*svjetlopisca Jugoslavenske akademije...*³³. Standl nakon toga na

³¹ Standl dobiva sljedeće nagrade: 1864. godine u Zagrebu na Dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj izložbi; 1872. godine u Moskvi na Povijesnoj moskovskoj izložbi; 1874. godine u Londonu na Godišnjoj londonskoj izložbi lijepih umjetnosti, industrije i izuma; 1879. godine u Stolnom Biogradu na Državnoj izložbi; 1879. godine u Teplitzu na Obrtnoj i industrijskoj izložbi; 1881. godine u Egeru (Heb u Češkoj) na Gospodarskoj izložbi; 1882. godine u Trstu na Austro-ugarskoj industrijskoj izložbi; 1885. godine u Budimpešti na Državnoj godišnjoj izložbi.

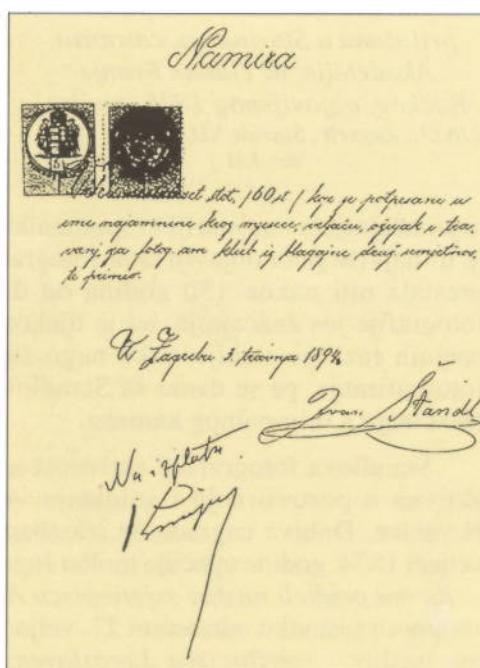
³² Arhiv HAZU, Registar JAZU, Uručbeni zapisnik 1871.-1880. br. 33., od 16. II. 1874.

³³ Izvod iz zapisnika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, skupna sjednica 27. veljače 1874. (predsjedava Franjo Rački), Rad JAZU, Zagreb 1874., str. 192.

poledinama svojih fotografija uz odličja i fotografske nagrade dobivene na izložbama redovito ističe da je “fotograf Akademije”.

Standl je gotovo sve do svoje smrti u Zagrebu, 30. VIII. 1897.³⁴ djelovao u zagrebačkom fotografskom ambijentu. Pomagao je i zagrebačkim fotoamaterima u Društvu umjetnosti,³⁵ koji su organizirali 1892. godine i sekciju fotoamatera (nazvali su je Klub). Standl je svoj fotografski studio u Mesničkoj ulici 9 ustupio na korištenje članovima Kluba uz mjesečnu naknadu od 20 forinti,³⁶ a obavezao se da će za taj iznos članove Kluba i podučavati u fotografiji.³⁷ Klub djeluje do početka 1895. godine, do kada im Standl studio iznajmljuje.³⁸

“Namira”, kojom se Ivanu Standlu isplaćuje naknada za pomoć i korištenje njegova laboratorija za potrebe fotoamatera pri Društvu umjetnosti u Zagrebu. Isplatu je odobrio I. Kršnjavi, tada predstojnik vladina Odjela za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu. On je potaknuo osnivanje Društva umjetnosti te je bio njegov dugogodišnji tajnik. Kršnjavi je bio slikar, povjesničar umjetnosti i aktivan fotoamater, veliki zagovornik fotoamaterizma pri Društvu umjetnosti.
(Arhiv Društva umjetnosti,
Moderna galerija, Zagreb)

³⁴ Grčević, Nada, *Fotografija*, Zagreb 1981., str. 82.

³⁵ Grčević, Mladen, *Umjetnička fotografija u Hrvatskoj 1891-1940., fenomen zagrebačke škole*, Zagreb 1965. (pretisak 1997.), str. 12.

³⁶ Moderna galerija u Zagrebu, Arhiv Društva umjetnosti, Namira od 60 forinti Ivanu Standlu 3. travnja 1894. god.

³⁷ Grčević, Nada, n. d., str. 229.

³⁸ Moderna galerija u Zagrebu, Arhiv Društva umjetnosti, Namira od 60 forinti Ivanu Standlu 11. siječnja 1895.

NAPOMENA: Zahvaljujem na pomoći akademiku Petru Strčiću, mr. sc. Tihani Mršić i dr. sc. M. Ždraloviću iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, gdje se čuvaju originalne Standlove fotografije Bašćanske ploče. Zahvaljujem na pomoći u pretraživanju arhiva Društva umjetnosti, Igoru Zidiću i Margariti Rendulić iz Moderne galerije u Zagrebu pri proučavanju i presnimavanju fotografija i dokumenata.

Summary

**IVAN STANDL, FIRST PHOTOGRAPHER OF THE
STONE TABLET OF BAŠKA**

Following discovery of the Stone Tablet of Baška in 1851, certain difficulties arose in reading it, as one was obliged to come to Jurandvor. The first transcripts and prints on paper were inaccurate and so Franjo Rački was the first to propose (1858) that the Stone Tablet should be photographed.

A Zagreb photographer was engaged; Ivan Standl, was born in 1832 in Prague and studied photography there. He came to Zagreb in 1864 and distinguished himself as a first-class photographer in portraits and landscape throughout Croatia. He was later awarded the title of "Yugoslav Academy of Science and Art photographer" in Zagreb.

Rački engaged Standl to take photographs of the Stone Tablet in 1865 but, unfortunately, the first shots were unsuccessful. Standl came to photograph the Stone Tablet again in 1869 and with the assistance of a priest from Baška, Petar Dorčić who had discovered the Stone Tablet, carried it outside the church and achieved successful shots.

Standl took pictures on collodion plate negatives and made albumin photographs, format 10 x 17 cm. His photographs became one of the basic sources for reading the text and are an invaluable component of the Croatian photographic legacy. They are kept in the Archives of the Croatian Academy of Science and Art.